

บ่อเกิดแห่งลัทธิชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 The Origin of King Vajiravudh's Nationalism

มนตรี อุมะวิชนี^{1/}
Montri Umavijani

ABSTRACT

King Vajiravudh's nationalism was born from his lifelong interest in the Sukhothai Kingdom and, especially, its first ruler called Phra Ruang. In trying to demystify the legend of Phra Ruang for Prince Damrong, King Vajiravudh almost imitated the method of anthropology and folklore, thus earning himself the reputation as one of fathers of these subjects. When, finally, he came to write his plays in verse on Phra Ruang, he could define his nationalism as an attempt to make the Thais love one another as well as make foreigner respect the name of Thai. He not only invented the password of his nationalism. "Chaiyo," but he also put it in the mouth of the first Sukhothai King addressing his people at the dawn of Thai history.

บทคัดย่อ

ในบรรดาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชนิพนธ์ที่เป็นวรรณคดีของพระองค์มักได้รับการยกย่องอย่างสูงสุด อาทิเรื่อง มัทนะพาธา ได้รับการคัดเลือกจากวรรณคดีสโมสรให้เป็นละครพูดคำฉันท์ที่ดีที่สุด เรื่องอื่นๆ ซึ่งครอบคลุมเกือบทุกประเภทของวรรณคดีก็เป็นที่ยึดถือเป็นวรรณคดีแบบฉบับและใช้ศึกษากันมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ในวาระครบรอบร้อยปีพระราชสมภพของรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2524 องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ก็ได้ประกาศพระเกียรติคุณของพระองค์ว่าทรงเป็น "ปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่" นักประพันธ์ กวี และนักแต่งบทละคร^{2/}

คำนำ

แนวโน้มในการศึกษาวรรณคดีในปัจจุบันได้มีท่าทีที่ท้าทายและหิบบกวรรณคดีอันเป็นที่ยอมรับมาก่อนแล้ว ขึ้นมาประเมินคุณค่าใหม่ แม้แต่กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ หรือ น.ม.ส. ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็นรัตนกวี ก็ตกเป็นเป้าหมายของการวิจารณ์^{3/} พระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 6 คงจะไม่ได้รับการละเว้น ถ้าหากได้มีการขจัดปัญหาการหมิ่นพระบรมเชษฐาภาพซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการวิเคราะห์วิจารณ์ออกไปเมื่อใด เมื่อนั้นทั้งผู้ที่โจมตีและผู้ที่ป้องกันจะต้องได้แย้งกันในประเด็นที่ว่าพระราชนิพนธ์มีความจริงจัง (Seriousness) ความหนักแน่นด้วยสาระ (Integrity) และเอกภาพ (Unity) หรือไม่ ประเด็นเช่นนี้ควรเป็นที่ขบคิดอย่างยิ่ง กล่าวคือจะพบเอกภาพได้อย่างไรจากพระราชนิพนธ์ที่แตกต่างกันทั้งประเภทผลงานและเนื้อหา เช่น บทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วงนิทานชุดนายทองอิน เทศนาปลุกใจเสือป่า เป็นต้น ฯลฯ

วิเคราะห์ และ วิจัย

เป็นที่น่าสังเกตว่าพระราชกรณียกิจต่าง ๆ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีแก่นแท้อันเป็นสาระสำคัญอยู่สองประการ คือ ต้องการให้คนไทยมีความรักใคร่สามัคคีต่อกันกับต้องการให้คนต่างชาติยอมรับนับถือชื่อของไทย แก่นแท่นี้ปรากฏอยู่ในพระราชดำรัสของพระร่วงในบทละครคำกลอนเรื่องพระร่วง

^{1/} อาจารย์ประจำภาควิชาภาษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

^{2/} "The Great Sage" writer, poet and dramatist.

^{3/} ดู น.ม.ส. (ชุด "ชีวิตและงาน"), สุวรรณี เกรียงไกรเพ็ชร บรรณาธิการ กรุงเทพฯ : สภาสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.

ขอแต่เพียงไทยเราอย่าพลาญญาติ;
 ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่;
 ไทยอย่ามุ้งร้ายทำลายไทย,
 จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง.
 ให้นานาภาษาเขานิยม,
 ชมเกียรติยศฟูเฟื่อง;
 ช่วยกันบำรุงความรุ่งเรือง
 ให้ชื่อไทยกระเดื่องทั่วโลก.

ข้อแรกนั้นเป็นที่รู้จักกันอย่างดีแล้วในรัชสมัยของพระองค์ อาทิ ชิต บุรทัต ได้แต่งหนังสือ สามัคคีเภทคำฉันท์ จากเนื้อหาทางพุทธศาสนาชี้ให้เห็นโทษของการแตกสามัคคีของคนในชาติเดียวกันแต่ข้อหลังนี้เองที่เป็นการมองการณ์ไกลในเชิงวิเทศนโยบายในฐานะผู้นำของรัชกาลที่ 6 โดยเฉพาะความคิดเหล่านั้นนอกจากจะเป็นรากฐานของลัทธิชาตินิยมของพระองค์ที่มีความหนักแน่นจริงจังแล้วยังก่อให้เกิดเอกภาพในพระราชกรณียกิจทุกอย่าง รวมทั้งพระราชนิพนธ์ด้านวรรณคดีอีกด้วย

ได้มีการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับลัทธิชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 ไว้เป็นอย่างดีแล้วในหนังสือของวอลเตอร์ เอฟ เวลลา Vella, Walter F. แต่ผู้แต่งไม่ได้สนใจแสวงหาเอกภาพในพระราชกรณียกิจของรัชกาลที่ 6 ตลอดจนไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงบ่อเกิดแห่งลัทธิชาตินิยมของพระองค์อย่างชัดเจน บทความนี้จะพยายามพิจารณาประเด็นดังกล่าวเท่าที่จะสามารถทำได้ในขอบเขตที่จำกัด

ในขั้นต้นลัทธิชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 เป็นสิ่งที่ประสานพระราชอัธยาศัยสองด้านที่แตกต่างจนเกือบจะตรงกันข้าม กล่าวคือในฐานะกษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราชกับนักชาตินิยมที่เคียงบ่าเคียงไหล่กับประชาชนโดยทั่วไป ในด้านหนึ่งนั้นรัชกาลที่ 6 ทรงเป็นกษัตริย์ในราชวงศ์จักรีที่มีลักษณะสมบูรณาญาสิทธิราชที่ สุด รัชกาลที่ 1-4 แทบไม่ได้ทรงคาดหมายมาก่อนว่าจะได้เป็นกษัตริย์ และแม้รัชกาลที่ 5 เองก็ทรงระลึกได้ถึงการขาดเสถียรภาพในการขึ้นครองราชย์เมื่อยังทรงพระเยาว์และต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน รัชกาลที่ 6 ทรงเป็นกษัตริย์หลังจากที่พระราชบิดาได้ทรงวางระบบการปกครองไว้อย่างมั่นคงแล้ว นอกจากนั้นยังทรงมีเวลาเตรียมพระองค์ในฐานะมกุฎราชกุมารอีกด้วย ดังนั้นพระองค์จึงทรงเป็นกษัตริย์ได้ทุกกระเปาะนิ้ว (every inch a king) เช่นเดียวกับพระเจ้าเอ็ดเวิร์ดที่ 7 กษัตริย์อังกฤษร่วมสมัยของพระองค์ แนวโน้มของพระองค์จึงย่อมมีที่จะทรงพระราชสำราญกับศิลปดนตรี วรรณคดี การละคร และการกีฬา แต่ในอีกด้านหนึ่งรัชกาลที่ 6 ทรงครุ่นพระทัยแต่เพียงเอกราชและความสามัคคีของชาติ พระองค์ทรงก่อตั้งลัทธิชาตินิยมขึ้นในหมู่ชาวไทย ซึ่งยังมีผลให้ทรงสามารถนำเอาความคิดตะวันตกบางอย่างมาใช้ปฏิบัติ อาทิ การตั้งกองลูกเสือ เลือปลา และรักษาดินแดน กับทั้งยังทำให้พระองค์ทรงมีโอกาสนำเสนอชาวไทยได้ตระหนักถึงบรรพบุรุษผู้สร้างและผู้ธำรงรักษาชาติไทยสืบมา

ในข้อนี้จะเห็นได้ว่าแม้รัชกาลที่ 6 จะทรงได้รับการศึกษามาจากต่างประเทศก็ตามแต่ความคิดของพระองค์ทั้งหมดมุ่งแต่ให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติ ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่าหากสยามพินาศลง ไทยอยู่ได้ฤๅ อำนาจและความเจริญทางวิทยาการของชาติตะวันตกชักนำไปสู่จักรวรรดินิยมในภูมิภาคแห่งนี้ของโลกเริ่มมีผู้คนที่นิยมต่างชาติคนเหล่านั้นถูกพระองค์ทรงตักเตือนว่า

เขาจะเห็นแก่หน้าข้าชื่อ
 จะยึดถือพงศ์พันธุ์นั้นอย่างหมาย
 ไหนจะต้องเหนียวยากลำบากกาย
 ไหนจะอายทั่วทั้งโลกา

อาจกล่าวได้ว่าลัทธิชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 นั้นเกิดขึ้นในพระราชหฤทัยของพระองค์เอง จากการได้ทรงสัมพันธ์กับสิ่งที่ก่อให้เกิดเป็นชาติไทย ลัทธิชาตินิยมนี้มิใช่เป็นการลอกเลียนแบบความคิดจากต่างประเทศ และไม่ได้อิทธิพลเป็นเพียงการโฆษณาชวนเชื่อเฉพาะกาลเท่านั้น รัชกาลที่ 6 ทรงได้เรียนรู้ความคิดทางการเมืองและรัฐประศาสนศาสตร์มาจากบรรพบุรุษที่สำคัญของชาติไทยผู้หนึ่งบุคคลผู้นั้นก็คือพระร่วงหรือพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ ผู้เป็นปฐมกษัตริย์แห่งกรุงสุโขทัยนั่นเอง

ในบรรดาสถาปัตยกรรมต่าง ๆ ที่รัชกาลที่ 6 ทรงสนพระทัยอย่างยืนนานไม่มีสิ่งใดเกินกว่าเรื่องราวของอาณาจักรสุโขทัย และกษัตริย์ที่ปกครองกรุงสุโขทัยที่ผู้คนมักเรียกกันว่า “พระร่วง” รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับกษัตริย์องค์แรกของสุโขทัยไว้เป็นในบทละครถึง 3 เรื่องแรกในปีพ.ศ. 2457 ชื่อ ขอมคำดิน เรื่องที่สองคือ บทละครคำกลอนเรื่องพระร่วง แต่งในปี พ.ศ. 2462 และยังทรง บทละครเรื่องเรื่องพระร่วง ไว้อีกเรื่องหนึ่งไว้ในปี 2463 และตีพิมพ์เมื่อใกล้จะสวรรคตในปี พ.ศ. 2467 อนึ่งใน กาพย์เห่เรือ ของพระองค์ซึ่งแต่งในปี พ.ศ. 2457 ก็มีตอนหนึ่ง “เห่เรือพระร่วง” ค่อมายังได้ทรงพระราชทานนามเรือรบที่ซื้อด้วยเงินที่เรียไรจากประชาชนส่วนหนึ่งว่า “เรือรบหลวงพระร่วง” นอกจากนั้นยังได้ทรงพระราชนิพนธ์ สุภาษิตพระร่วง ไว้อีกในปี พ.ศ. 2458

ย้อนกลับขึ้นไปสู่อดีต เมื่อครั้งยังทรงดำรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมารในสมัยรัชกาลที่ 5 พระองค์เสด็จประพาสมณฑลพายัพในปี พ.ศ. 2450 ซึ่งทำให้ทรงแต่งหนังสือเรื่อง เทียบเมืองพระร่วง ต่อมาในปี พ.ศ. 2452 เมื่อเสร็จไปภาคเหนืออีกครั้ง ทรงได้พบชิ้นส่วนพระพุทธรูปขนาดใหญ่สมัยสุโขทัยที่เมืองศรีสัชนาลัย ชิ้นส่วนที่ทรงได้มามีพระเศียร พระหัตถ์ และพระบาท พระองค์ทรงชื่นชมต่อความงามของพระพุทธรูปองค์นี้ที่วัดโพธิ์ในปี พ.ศ. 2456 ให้เป็นพระพุทธรูปยืนปางประทานพร ทรงอัญเชิญไปประดิษฐานไว้ ณ พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม และถวายพระนามพระพุทธรูปนี้ว่า “พระร่วงโรจนฤทธิ์ ศรีอินทราทิตย์ธรรโมภาส มหาวชิราวุธราชูปถัมภ์” จะสังเกตได้ว่าในชื่อนี้มีทั้งพระนามของพระองค์เอง (มหาวชิราวุธ) ร่วมอยู่กับพระนามของพระร่วงกษัตริย์พระองค์แรกของกรุงสุโขทัย (ศรีอินทราทิตย์) จากนั้นความผูกพัน ของรัชกาลที่ 6 ต่อพระร่วงก็ยืนยาวต่อไปอย่างไม่วันสิ้นสุด ในเมื่อพระศรีรังสรรค์ของพระองค์ได้ถูกอัญเชิญมาบรรจุไว้ใต้ฐานพระพุทธรูปองค์นี้ตามพระราชประสงค์

ความสนพระทัยในเรื่องอาณาจักรสุโขทัยและพระร่วงของรัชกาลที่ 6 จะมีกำเนิดมาอย่างไรไม่ทราบแน่ แต่ได้ปรากฏขึ้นมาจากการที่ทรงได้แย่งในเชิงปราชญ์กับสมเด็จพระยาบรมราชานุภาพ โดยปกติพื้นฐานความคิดของทั้งสองพระองค์นี้ต่างกันมาก และความคลุมเครือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สุโขทัย ยิ่งจะทำให้ความแตกต่างนี้เห็นได้ชัดยิ่งขึ้น แหล่งในการศึกษาประวัติศาสตร์สุโขทัยในขณะนั้นมีอยู่ 2 ประการ คือ พงศาวดารเหนือ ซึ่งมีลักษณะเป็นตำนานและนิยาย กับการค้นคว้าและการตีความของศิลาจารึก โดยศาสตราจารย์ยอร์จ เซเดส์ (George Cedès) ชาวฝรั่งเศส กรมพระยาดำรงฯ ทรงเป็นผู้ร่วมงานของเซเดส์ ด้วยเหตุนี้จึงทรงยึดถือวิธีการทางประวัติศาสตร์อย่างเคร่งครัด โดยต้องการขจัดเรื่องราวปาฏิหาริย์ไว้เหตุผลที่มีอยู่ในพงศาวดารเป็นส่วนใหญ่ออกไปให้หมด พระองค์ทรงจัดระเบียบประวัติศาสตร์ใหม่ ให้เป็นลักษณะวิชาการและมีเหตุผลในตัวของมันเอง ในทางตรงกันข้าม รัชกาลที่ 6 ทรงสนพระทัยตำนานและนิยายต่าง ๆ มากกว่าคำอธิบายในเชิงเหตุผลแบบนี้ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ พงศาวดารเหนือ แม้จะได้ทรงตระหนักถึงข้อบกพร่องของตำนานที่เขยทำให้พระองค์ต้องทรงล้มเหลวในการสำรวจเมืองกำแพงเพชร สุโขทัย สวรรคโลก อุตรดิตถ์ และพิษณุโลก ในปี พ.ศ. 2460 มาแล้วก็ตาม แต่พระองค์ก็ยังทรงเชื่อมั่นว่ามีความจริงอยู่เบื้องหลังตำนานและนิยายเหล่านี้ รัชกาลที่ 6 ไม่เคยทรงล้มเลิกการติดตามแสวงหารอยพระบาทของพระร่วง เมื่อทรงค้นพบถนนที่สร้างโดยกษัตริย์สุโขทัยที่เรียกกันว่า “ถนนพระร่วง” พระองค์ทรงตื่นเต้นยินดีมากโดยทรงถือว่าเป็นประสพการณ์ที่สำคัญต่อพระองค์ และไม่ใช่ว่าเป็นแต่เพียงหลักฐานข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์เท่านั้นในหนังสือเรื่อง เทียบเมืองพระร่วง (ตอนที่ 3 และ 4) ได้ทรงพรรณนาความตื่นเต้นพระทัยของพระองค์ในการได้เสด็จพระราชดำเนินไปตามถนนพระร่วง จากการเกิดความรู้สึกดังกล่าวทำให้ทรงยอมรับว่าพระองค์ทรงเป็นเพียงนักศึกษาวรรณคดีและโบราณคดีหน้า

ใหม่เท่านั้น

การยอมรับซึ่งเป็นเสมือนจุดอ่อนอย่างหนึ่งกลับทำให้เห็นว่าความสนพระทัยต่อต้านโบราณต่าง ๆ ของพระองค์เป็นวิธีการที่มีคุณค่าในตัวเองอยู่เป็นอันมาก วิธีการนี้มุ่งแสวงหาประสบการณ์ของการดำรงชีวิตในอดีต หรือแสวงหาว่าผู้คนในประวัติศาสตร์ดำรงชีวิตอยู่อย่างไร มีวิชาใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้นที่ดำเนินตามวิธีการนี้ กล่าวคือ มานุษยวิทยา และคติชนวิทยา มีการศึกษาด้านเทพปกรณัมต่าง ๆ โดยเฉพาะในหนังสือ *The Golden Bough* ของเซอร์เจมส์ เฟรเซอร์ (Sir James Frazer) ที่พิมพ์ออกมามีในปี พ.ศ. 2458 รัชกาลที่ 6 เองจึงอาจนับได้ว่าเป็นพระบิดาของวิชาใหม่นี้ด้วยพระองค์หนึ่ง อาจกล่าวได้ว่าวรรณคดีในยุคใหม่นี้ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาด้านและนิยายต่าง ๆ มาก อาทิเรื่อง *The Waste Land* ซึ่งเป็นผลงานกวีนิพนธ์ของ ที เอส เอลเลียต (T.S. Eliot) พิมพ์ในปี พ.ศ. 2463 ก็อาศัยข้อมูลจากมานุษยวิทยาเช่นกัน เป็นที่น่าประหลาดที่รัชกาลที่ 6 ทรงเข้าพระทัยว่ากำลังทรงค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีอยู่ แต่ที่แท้จริงแล้วกำลังทรงริเริ่มวิชามานุษยวิทยาและคติชนวิทยาต่างหาก และพระองค์มิได้เพียงพระราชทานข้อวินิจฉัยเท่านั้น แต่ยังได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครขึ้นถึง 3 เรื่องจากข้อวินิจฉัยส่วนพระองค์อีกด้วย

ในทำนองที่กล่าวนี้ บทละครเรื่องพระร่วง จึงถือกำเนิดมาจากการตีความหมายตำนานเกี่ยวกับกษัตริย์ยุคสุโขทัย สมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้ทรงเชิดชื่อ พงศาวดารเหนือ ที่เต็มไปด้วยเรื่องปาฏิหาริย์ จึงทรงกราบทูลให้รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชทานคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่อง “ขอมคำดิน” รัชการที่ 6 นอกจากจะทรงให้คำอธิบายในเรื่องนี้แล้ว ยังได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่อง ขอมคำดิน ประกอบคำอธิบายอีกในปี พ.ศ. 2455 ทั้งคำอธิบายและบทละครพิสูจน์ว่ามีความหมายที่ซ่อนอยู่ในตำนานนี้ ปัญหาที่ถกเถียงกันระหว่างรัชกาลที่ 6 กับกรมพระยาดำรงฯ ก็คือเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ของพระร่วงนั่นเอง โดยเฉพาะในข้อที่พระร่วงเจ้าเมืองละโว้มีวาจาสิทธิ์ ละโว้เป็นเมืองขึ้นของขอมและต้องส่งส่วยน้ำไปยังนครธม การส่งส่วยน้ำเคยเป็นการอันหนักของชาวเมืองละโว้ แต่พระร่วงทรงแก้ไขให้เบาลงด้วยการใช้ชะลอมใหญ่ ๆ บรรจุน้ำเพื่อความสะดวกในการขนส่ง ต่อมากษัตริย์ขอมเห็นว่าพระร่วงเป็นผู้สติปัญญาจึงคิดที่จะกำจัดเสีย ขอมจึงยกทัพมาตีเมืองละโว้ พระร่วงเสด็จหนีไปบวชอยู่ที่สุโขทัย เพื่อมิให้ประชาชนจับกุมพระร่วง ขอมผู้นี้จึงดำเนินไปโผล่ที่ลานวัด ในขณะที่พระร่วงซึ่งผนวชเป็นพระภิกษูกำลังกวาดลานวัดอยู่ ขอมถามหาพระร่วง พระร่วงจึงบอกให้รออยู่ที่นั่น คั้ววาจาสิทธิ์ของพระองค์ขอมจึงกลายเป็นหินตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

รัชกาลที่ 6 ทรงตีความหมายตำนานนี้เสียใหม่ ในเรื่องชะลอมใช้ตักน้ำได้นั้นทรงอธิบายว่าเป็นชะลอมที่สานให้ถี่มาก ๆ และเอาชนะน้ำไว้ข้างในซึ่งเป็นสิ่งประเสริฐอันชาญฉลาดของพระร่วง แม้ทัพขอมเล่าไม่ได้คำดินไปจริง ๆ แต่รีบเร่งไปสุโขทัยอย่าง “ลี้ลับเหมือนกับ....คำดิน” ส่วนเรื่องที่พระร่วงสาปขอมให้เป็นหิน รัชกาลที่ 6 ทรงชี้ให้เห็นว่าในเมื่อแม่ทัพขอมถูกกษัตริย์วัดจับตัว พระร่วงไม่ได้ลงโทษแต่อย่างใดแต่กลับให้ส่งตัวกลับคืนไปยังนครธมเสียอีก การกระทำเช่นนี้ทำให้แม่ทัพขอมละอายใจจนแทบจะกลายเป็นหินหรือแทรกแผ่นดินไปทีเดียว

บทละครเรื่อง ขอมคำดิน ได้วิวัฒนาการไปเป็น บทละครคำกลอนเรื่องพระร่วง ในเรื่องหลังนี้ลักษณะของตัวละครเอกปรากฏเด่นชัดขึ้นในฐานะพ่อเมืองละโว้ พระร่วงทรงเป็นห่วงใยต่อชาวเมืองและต้องการเอาชนะด้วยสติปัญญาให้จงได้ เมื่อกองทัพขอมยกมารุกรานเพื่อจะจับพระองค์ ๆ จึงเสด็จหนีไปยังสุโขทัยเพราะไม่ต้องการให้ชาวละโว้ทำสงครามกับขอมเพื่อป้องกันพระองค์ และอีกประการหนึ่งทรงทราบคั้วว่าทัพขอมที่ยกมายังไม่เข้มแข็งพอที่จะไปตีสุโขทัยซึ่งเป็นรัฐอิสระ ในตอนหลังเมื่อแม่ทัพขอมถูกจับตัวได้ แทนที่พระร่วงจะลงโทษอย่างรุนแรงกลับทรงปล่อยไปโดยใช้ความเมตตากรุณาเป็นที่ตั้ง

ความเมตตากรุณานี้มิใช่เป็นความอ่อนแอ แต่เป็นกุศโลบายอันดีเลิศที่รัชกาลที่ 6 ทรงตระหนักอยู่แล้ว ในบทละครเรื่อง *The Merchant of Venice* ของเชกสเปียร์ ซึ่งพระองค์เองทรงแปลเป็นภาษาไทยว่า เวนิสวานิช

(องค์ที่ 4 ตอน 1) นางปอร์เซียตกเดือนยิวไซลอคให้รู้จักใช้ความเมตตากรุณาแทนการคิดแค้นพยาบาท เพราะความเมตตากรุณาทั้งมีประโยชน์กว่า และมีอำนาจกว่า เมื่อไซลอคไม่ยอมเชื่อ นางจึงพิสูจน์ความจริงโดยการพิจารณาพิพากษาให้ไซลอคแพ้คดี และสูญเสียทุกสิ่งทุกอย่าง ในบทละครคำกลอน เรื่องพระร่วงนี้ รัชกาลที่ 8 ทรงแสดงให้เห็นว่าความเมตตากรุณาของพระร่วงเป็นที่ประทับใจของชาวเมืองสุโขทัย ซึ่งขณะนั้นกำลังขาดผู้ปกครองอยู่ ทุกคนจึงเห็นพ้องกันในอันที่จะทูลเชิญพระร่วงขึ้นเป็นกษัตริย์ของสุโขทัย

การได้พบกับพระร่วงทำให้รัชกาลที่ 8 ทรงเรียนรู้การใช้เจตนารมณ์ที่ดีควบคู่กับกุศโลบาย และความเมตตากรุณาควบคู่กับการจูงใจผู้อื่น พระองค์ได้พระร่วงมาเป็นพระอาจารย์ในด้านความคิดทางการเมืองและรัฐประศาสนศาสตร์ พระร่วงเป็นสัญลักษณ์ของเอกชนและความสามัคคีของชาติ ลัทธิชาตินิยมเริ่มประกาศตัวเองด้วยคำขวัญที่รัชกาลที่ 8 ทรงคิดขึ้นและนำมาใช้ในตอนจบของบทละครคำกลอนเรื่องพระร่วง คำขวัญนั้นก็คือ “ไชโย” มีความหมายอย่างลึกซึ้งในการที่พระองค์ทรงให้คำว่า “ไชโย” ออกมาจากพระโอษฐ์ของพระร่วงเมื่อแรกก่อตั้งชาติไทย และทั้งยังให้เป็นคำขวัญรับของชาวไทยทุกคนนับแต่นั้นเป็นต้นมา

ช่วยกันเต็มใจใฝ่ผดุง

บำรุงทั้งชาติศาสนา

ให้อยู่จนสิ้นดินฟ้า

วัฒนาเกิดไทย, ไชโย

สรุป

ลัทธิชาตินิยมในรูปแบบบริสุทธของรัชกาลที่ 8 นี้เป็นที่ยอมรับปฏิบัติในยุคต่อมาจนถึงปัจจุบัน แต่รูปแบบอาจจะต้องเปลี่ยนแปลงไปในเมื่อมีการแก่งแย่งแบ่งพรรคแบ่งพวก และมีการเห็นผลประโยชน์ของต่างชาติสำคัญกว่าชาติไทย ในข้อที่น่าวิตกก็คือลัทธิชาตินิยมหากขาดความหนักแน่นและจริงจัง อาจสลายตัวจนกลายเป็นการฉกฉวยโอกาส (opportunism) ไปได้ในที่สุด

แต่สำหรับรัชกาลที่ 8 เองพระองค์ทรงได้พบจุดรวมของชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์มาแล้วในพระเกียรตินามของพระร่วง พระร่วงในฐานะเป็นกษัตริย์ผู้ก่อตั้งอาณาจักรสุโขทัยจึงเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ในฐานะองค์ศาสนูปถัมภ์ จึงเป็นตัวแทนของศาสนาและเป็นพระนามของพระพุทธรูปในยุคสุโขทัยอีกด้วยและนอกจากนั้นพระองค์ยังเป็นกษัตริย์ที่ประเสริฐ ความคิดในเรื่องชาตินิยมของรัชกาลที่ 8 ซึ่งมีป่อเกิดจากพระร่วง จึงบังเกิดอยู่ในพระราชกรณียกิจทุกอย่าง อีกทั้งเป็นแก่นแท้และเอกภาพในพระราชนิพนธ์ด้านวรรณคดีของพระองค์อีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

จิต บุรทัต. 2520. สามัคคีเภทคำฉันท์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

จิต บุรทัต. 2516. ประชุมกาพย์เห่เรือ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2520. โคลงสุภาษิต. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2524. บทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วง กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. 2515. บทละครเรื่องขอมคำดิน. บทละครเรื่องเรื่องพระร่วง บทละครเรื่องเรื่องพระเกียรติยศ. บทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน ชุดแต่งงานพระไวย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

_____. 2524. พระราชนิพนธ์ร้อยกรองร้อยเรื่อง. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการรวบรวมและค้นคว้าเกี่ยวกับพระราชนิพนธ์

ฯลฯ ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

. 2500. *เรื่องเที่ยวเมืองพระร่วง*. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาวิเชียรปราการ (ชั้น คชภูมิ). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาดไทย.

_____. (ผู้แปล) 2522. เวนิชวาณิช. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา.

2524. *สารานุกรมสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการฉลองวันพระราชสมภพ ครบ 8 รอบ และ 100 ปี ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2 เล่ม

สุวรรณา เกรียงไกรเพ็ชร บรรณาธิการ. 2519. น.ม.ส. (ชุด “ชีวิตและงาน”). กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. 318 หน้า

Umavijani, Montri. 1981 *King Vajiravudh and Phra Ruang*. Bangkok : Siriporn Press.

Vella, Walter F. 1978 *Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*. Honolulu :- the University Press of Hawaii. 347p.